«Дивлюся в роман, як у дзеркало... і бачу в ньому долю твою... і думаю про неї» (за романом Стендаля «Червоне і чорне»)

Ах, какая судьба разнотонная!

То ли красная ? То ли черная ?

Он в судьбе своей не раскается,

Он сумеет успеть немного:

Оборвется жизни дорога

Красным заревом на гильотине...

Боже!Дай хоть Любви отныне!

Морозний зимовий ранок. Білий сніг. Ах, якщо б він не станув до Нового року! Адже на Новий рік завжди чекаєш дива, нехай якнайменшого! Сніг під Новий рік у нас — це теж диво! Але я розумію, що Новий рік настане, навіть якщо снігу не буде, тому кинуся на ринок за новорічними покупками. І скоріше за звичкою, ніж із цікавості, я зупиняюся біля книжкових рядів. І чого тут тільки нема! Нарізний смак, нарізний колір: від Анжеліки до бандитсько-кримінальних відвертостей убивць і злодіїв! Мимоволі я привертаю увагу продавця, і він із чіпкістю пираньї починає мене «поїдати»:

— Що ви хочете? Про секс? Про політику? Про вампірів? Чаклунів і убивства? Або про любов?

Я з усмішкою повторюю останнє:

— Або про любов...

Тоді продавець із спритністю офіціанта і вигадливістю коробейника подає свій товар: Маріани, Катерини, Анжеліки, Жозефіни, просто Марії, — уся та нескінченно велелюбна множина сучасних книг, що так люто нас атакують сьогодні. І раптом я помічаю серед цих ярмаркових-лубочних обкладинок книгу, яка, на мій погляд, не вписується у цей ряд. Продавець, як справжній стрілець, простежує напрямок мого погляду і вибирає саме цю книгу.

— Правильний вибір! Дуже правильний, — схвально говорить він. — Раджу прочитати: захоплюючий роман про любов, про пристрасть, про зраду, про романтичну загибель улюбленого і його коханої.

Я із ще більшим здивуванням дивлюся на продавця.

— Не вірите? — продовжував він. — І прочитайте назву: «Червоне і чорне»! Жагуче? Це ж

любов і ненависть...

— А як із революцією, Бурбонами, Наполеоном?

— перебиваю я.

— Так вас цікавить історія? — з погано прихованим розчаруванням говорить продавець. — Я історичні книги не продаю!

Очманівши від такого «відкриття» (виявляється, «Червоне і чорне» Стендаля — книга не історична?!), я вже з «висоти» своїх філологічних пізнань з їдкою іронією заявляю:

— До вашого відома, шановний, якщо ви бажаєте відкрити книгу Стендаля «Червоне і чорне» і прочитати хоча б один рядок після назви, то ви виявите запис, у якому говориться, що «Червоне і чорне» є не щось інше, як історична хроніка XIX століття. — І з почуттям моральної перемоги я пішла.

Ах, пане Анрі Марі Бейль, який був офіцером наполеонівської армії, що взяв собі за псевдонім назву одного маленького провінційного містечка в Німеччині

— Стендаль, чи могли Ви припустити, що на початку XXI століття ваш роман будуть вважати «романтичним романом про романтичну любов»?

«Правда, сувора правда», — от який епіграф до роману «Червоне і чорне». Проте правда історика і правда художника — це різні правди одного життя. Історик пише історію, а художник слова — роман... А роман, за твердженням самого Стендаля, — це дзеркало, з котрим письменник йде по великій дорозі життя. І не його провина, міркує далі Стендаль, якщо це дзеркало відбиває то чисту блакить високого неба, то раптом — брудну, розбиту, вибоїсту дорогу, по якій йде людина.

Головний письменник Франції XIX століття, який одним із перших підняв літературний прапор критичного реалізму, Стендаль ставить за мету для художника слова — реальне відображення життя у всій її повноті і протиріччі. Тому не випадково у романі «Червоне і чорне» такий ємний і узагальнюючий підзаголовок: «Історична хроніка XIX століття». А історія Франції XIX століття, як і взагалі Європи XIX століття — це історія революцій, Наполеона, Реставрації і знову революції. Таким чином, колір революцій, свободи, ідей рівності і братерства, колір крові людської, якою часто бувають оплачені ці ідеї, — один — червоний! А колір реакції і придушення, реставрації і гноблення — інший — чорний! От і все пояснення символічної назви романа-хроніки XIX століття: «Червоне і чорне» — це два кольори цілої епохи, відбитої, як у дзеркалі, в одній країні — Франції XIX століття.

Але Стендаль — не просто письменник-реаліст, а талановитий письменник. А всякий талановитий художник слова (як і будь-який інший художник) відрізняється від талановитого історика тим, що художній твір, написаний у визначеному історичному контексті, згодом перестає бути надбанням тільки людської пам’яті, а піднімається у надчасовий простір і займає своє місце в душах і серцях кожного нового покоління людей. Така доля і роману «Червоне і чорне».

Сам А. Бейль припускав, що його «Червоне і чорне» набуде великої популярності не у Франції, а в Росії. Чому так вирішив письменник, важко сказати. Можливо, тому, що його душу сколихнула ця неосяжна, засніжена, таємнича країна? Адже Стендаль зумів

роздивитися в задимленій, палаючій Москві, зайнятій Наполеоном, неповторну красу величних золотоглавих храмів. А може, письменник просто інтуїтивно вгадав у цій північній країні той величезний революційний потенціал, що вибухне в XX столітті? Або його чуття художника допомогло побачити щось глибинне, неординарне в людях тієї країни, — спроможність до любові (любові до землі? Батьківщини? Бога?) Хто знає? Але припущення Стендаля про популярність «Червоного і чорного» у Росії виявилися не безплідні.

Повернемося до нашого книгопродавця, що на базарній площі, на початку століття і третього тисячоліття пропонує людям, утомленим здобутками цивілізації, ковток кохання. Кохання незвичайного, жагучого, палкого... Ми, сучасники XXI століття, знаємо, що «любов буває довга, але життя ще довше». А от у Жюльєна Сореля доля виявилася коротшою за його любов... А чи була взагалі доля в Жюльєна Сореля? Може, це був тільки початок? Яскравий, як спалах, і такий ж короткий, як мить...

Роман — це дзеркало життя, у яке дивиться не тільки письменник, але і читач. І кожний із нас бачить у такому дзеркалі своє... Давайте пильно вдивимося в дзеркало за назвою «Червоне і чорне».

І ось перед нами образ юнака з ніжним, майже дівочим обличчям. Таким ніжним і прекрасним, що пані де Реналь подумала: чи не дівчина це боязко стоїть біля порога будинку, і з її гарних очей ллються сльози... Але ні! Це була не дівчина, до невимовного захоплення пані де Реналь, це був учитель її дітей! Чи могла припустити тоді молода жінка, що цей юнак, майже дитина, стане для неї усім: любов'ю, життям і навіть смертю? Ні! Лише серце, її чуйне серце, тривожно забилося в грудях, ніби птах в клітині... Ще менше думав про це сам Жюльєн. Входячи в будинок пана де Реналя, Жюльєн Сорель, син бідняка-теслі, ніс із собою шкатулку. У ній було заховано найбільше багатство Сореля і найбільша його таємниця, найбільше розчарування (як пізно він народився!) і найчудовіша мрія юнака—там було те, що годувало його горду душу, що розпалювало в ньому марнолюбні помисли і себелюбні надії... Там був портрет Наполеона! Так! Сорель прийшов у будинок пана де Реналя не для того, щоб скромно зайняти місце на самому краї «світського столу», а для того, щоб довести, що він, Сорель, має право бути у вищому світі не за походженням, а за розумом, талантом, за своєю бадьорістю. Він зуміє це, як колись зумів Наполеон!

З найперших днів Жюльєн у будинку пана де Реналя змушує володіти собою, прислухатися до себе, рахуватися зі своєю думкою. У чорній довгій сукні, стрункий і гнучкий, Сорель стає схожим на молодого священика з такими чарівними очима, що далеко не в однім дівочім серці зможуть вони розпалити червоне полум'я любові...

Ах, пані де Реналь! Не треба б вам так пильно дивитися в очі молодого учителя своїх дітей. Немає там ще любові до вас. Там, у цих неповторних очах поки лише відбиток вашої краси і пекучий вогонь самолю

бного юнака! Він зуміє довести собі щось дуже важливе, коли затримає вашу руку у своїй, коли зухвало прийде вночі до вас у спальну кімнату! А от ви не зумієте його відштовхнути...

І чи винувата молода жінка, що душа, яка задихалася в темній сірій бездуховності Вер'єра, потягнулася до Жюльєна з такою жагою любові, як може тільки людина потягнутися до рятівного світанку після чорної довгої ночі?!

А Жюльєн продовжував «завойовувати» цей світ. Так, ніколи вже не стати йому солдатом наполеонівської армії, не відчути вже криваво-червоного смаку військової слави! (Пізно, дуже пізно він народився!). А як до статі йому військовий мундир! Як красиво він тримається в сідлі! (Це він! Син теслі!) Ну що ж, сутана священика Жюльєну теж до лиця, і це теж шлях до влади...

Не знав Сорель, що семінарію в Безансоні завоювати буде трохи складніше, ніж серце пані де Реналь. Юнак спочатку ніяк не міг зрозуміти, чому викликає він до себе таку чорну ненависть? Своєю старанністю? Знаннями? Розумом? «Дурний! — догадається Жюльєн після. — Що я хотів довести?! Що я розумніший від усіх?! Ідіот, тут не потрібні знання!». І як не намагався Жюльєн Сорель, але так і не зумів відучити себе мислити, так і не зміг стати схожим на своїх сірих, тупих, безликих і бездумних однокурсників, грубих і бездуховних сільських хлопців.

Проте «чорна смуга» Безансону якось сама собою обривається в долі молодого майбутнього священика. Попереду червленим золотом заблискав особняк маркіза де ля Моля. От він, Аустерлиць для Жюльєна! А Матильда аж занадто гарна, але так само і дуже холодна! Холодна, як брила льоду! І усередині цієї «брили льоду» захована жагуча романтична душа, що потай тужить (як і Жюльєн!), що занадто пізно вона народилася (їй би народитися раніше, де лицарі і турніри...). Так, Матильда — це не пані де Реналь, ніжна і м’яка. Проте і Жюльєн уже не той боязкий юнак. Тут розрахований кожний крок, кожне слово, кожний погляд і кожний вчинок. Справді, важко сумніватися в перемозі Жюльєна. Браво, Сорель! Блискуча перемога! Матильда закохана... «І ця брила льоду біля ніг безрідного»! Врешті-решт доля Жюльєна стала червоного, майже золотого кольору. Він досяг, чого хотів: він довів цій чванливій світській посередній еліті, що він зумів, домігся, переміг!

Ось тут би і закінчити Стендалю свій роман! Жюльєн Сорель благополучно доживав би (поза романом уже) до спокійної старості в славі і багатстві. А що ж роман? А роман би так само «благополучно» осів де-небудь на архівних полицях, будучи тільки затребуваним, можливо, якими-небудь кабінетними книгарями.

Але Стендаль не для того створював образ Жюльєна Сореля, втіливши у нього стільки своєї душі і серця, щоб цей герой «благополучно» пилився в історичних хроніках XIX століття.

Ні! Герой повинний викликати в читача той стан, що знаходиться в надчасовому просторі — стан катарсиса — очищення душі через страждання. Тому Стендаль найблагороднішого, розумного і марнолюбного, гордого і жагучого, найкращого героя в романі відправляє на гільйотину!

Цей фатальний лист пані де Реналь! А далі усе йде, як у покадровій прискореній зйомці: дорога у Вер’єр... церква... вона молиться... він стріляє... І усе! Безпам’ятство... Жюльєн у в’язниці. Скільки часу він тут? І скільки йому ще бути? Та скільки б іще не бути, попереду тільки гільйотина!

Не будь усього цього в романі, хіба міг би Жюльєн Сорель «просочитися» до нас, на початок XXI століття? От послухайте, співає Дима Маликов шлягерну сучасну пісню «Після балу»:

Эти двое в темно-красном

Взялись за руки напрасно:

Чуть подуло — все прошло?

И все пропало?

Адже це слова про Жюльєна і Матильду! А може, це про Жюльєна і пані де Реналь? Загадка.

Зате наступні слова в цій пісні, як відгадка до всього образу Жюльєна:

Ну, а тот, совсем зеленый,

лунным светом опаленный,

Не поймет: куда несет?

Куда попал он?

Лишь у самой двери Рая

Он поймет, что умирает...

Как же можно? После бала?..

После бала...

До однієї з останніх глав роману Стендаль взяв епіграфом слова: «Господи, даруй мені посередність!» Раптово викинутий із бала життя, опинившись у тюремному замку, Жюльєн так хотів нічого не розуміти і ні про що не думати... А просто, як роблять багато хто, просто покаятися у своїй гордині, смирити свої марнолюбні помисли. Але Сорель залишається Жюльєном Сорелем до кінця: «Не побачать вони (хто вони? цей світський брехливий світ?) моїх сліз!» — говорить він Фуке.

Відчуваючи подих смерті, Жюльєн, змучений і хворий, задихаючись у похмурому, чорному казематі, звертається з усією пристрастю свої пораненої душі: «Боже, великий Боже! Я знаю, що гідний твого покарання!... Але я прошу тільки про одне: дай мені ту, яку я люблю!».

Бог не дозволив Сорелю народитися в часи Наполеона, Бог не дав Жюльєну стати священиком. Господь навіть відібрав у нього життя, у нього, молодого, «зеленого, місячним світлом обпаленого». Але роман закінчується так: «Пані де Реналь... не намагалася покінчити з собою... Але через три дні після страти Жюльєна вона просто тихо померла, обіймаючи своїх дітей».

Що ж, шановний книгопродавець, що на ринковій площі під Новий рік торгує «романом про любов» Стендаля «Червоне і чорне», напевно, у нашій суперечці буде «нічия». Я думаю, що «Червоне і чорне» — це не тільки історична хроніка XIX століття, навіть для нас не стільки... Що це червоне — точно! Що чорне — теж точно! Скоріше, це «жагуче», скоріше, це «про любов і ненависть». А може тільки про любов, що виявилася сильнішою від гільйотини!